

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา แนวคิด หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับ

การให้ความคุ้มครองผู้บริโภคจากการซื้อสินค้ามือสอง

การซื้อขายสินค้าโดยหลักทั่วไปสามารถทำการซื้อขายได้โดยสะดวกไม่ต้องทำตามแบบ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป สินค้าที่ซื้อขายถูกผลิตขึ้น โดยเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น รถยนต์ ซึ่งปัจจุบันเป็นยานพาหนะที่สำคัญที่ใช้ในการดำรงชีวิต เนื่องจากช่วยให้เดินทางได้โดยสะดวกอย่างรวดเร็ว แต่ด้วยความที่ฐานะทางการเงินของคนในสังคมไม่เท่าเทียมกัน ตลาดรถยนต์มือสองจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้บริโภคที่จะหารถยนต์ที่ราคาถูกกว่ารถยนต์มือหนึ่ง และการที่รถยนต์มือสองเป็นรถยนต์ที่ผ่านการใช้งานมาแล้วจึงมีความเป็นไปได้สูงที่จะมีความชำรุดบกพร่อง ทำให้รถยนต์ไม่ได้มาตรฐานคุณภาพและความปลอดภัย ซึ่งผู้บริโภคไม่อาจจะตรวจสอบความชำรุดบกพร่องของรถยนต์ขณะที่ซื้อขายได้ ดังนั้นจึงควรมีมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคที่ซื้อรถยนต์มือสอง จึงจำเป็นต้องศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองผู้บริโภคจากการซื้อสินค้า

2.1 ประวัติ ความเป็นมา และวิวัฒนาการเกี่ยวกับความรับผิดชอบพร่อง

2.1.1 ความเป็นมา และวิวัฒนาการเกี่ยวกับความรับผิดชอบพร่อง

ความรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้านั้นมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน โดยในสมัยโรมันนั้นได้มีพัฒนาการของแนวความคิดว่าด้วยความรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของทรัพย์สินที่ขาย ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ากฎหมายโรมันเริ่มมีตั้งแต่เมื่อไร แต่กฎหมายโรมันก็เป็นหลักฐานที่ดีที่สุดเท่าที่ค้นพบ คือ กฎหมาย 12 โต๊ะ ที่เชื่อกันว่าเป็นกฎหมายของประชาชนยุคโรมัน ใช้กันเป็นหลักในปฏิบัติ และในกฎหมายดังกล่าวก็มีการบัญญัติเรื่องสัญญาไว้ด้วย และเชื่อกันว่าสัญญาแบ่งเป็นสองแบบ คือ สัญญาที่มีแบบ กับสัญญาที่ไม่มีแบบ โดยสัญญาซื้อขายในโรมันเรียกว่า Emptio Venditio แต่บางครั้งก็เรียกว่า Emtio Venditio เพราะคำว่า Emptio หรือ Emtio มาจากกริยาที่แปลว่า “ซื้อ” สัญญาซื้อขายถือเป็นสัญญาต่างตอบแทนชนิดหนึ่งในกฎหมายโรมัน คือ สัญญาที่เกิดขึ้น โดยความยินยอมในเรื่องเดียวกัน โดยความยินยอมของกลุ่มสัญญา โดยไม่ต้องพิจารณา

ถึงองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น การส่งมอบ รูปแบบการทำสัญญา สัญญาต่างตอบแทนนั้นมีการพัฒนาไปอย่างไร ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่เป็นที่เชื่อและเข้าใจกัน โดยตลอดมาว่าสัญญาต่างตอบแทนนั้นถูกพัฒนามาจากกฎหมายสากล รวมถึงการค้าระหว่างประเทศ เนื่องจากในยุคนั้นมีชาวต่างชาติ หลังไหลเข้ามาในกรุงโรมเป็นจำนวนมาก²

ในสมัยโรมันหน้าที่หรือหนี้ของผู้ขาย (Venditor) มี 3 ประการ คือ มีหน้าที่สงวนรักษาทรัพย์สินนั้นให้เรียบร้อยระหว่างรอการส่งมอบทรัพย์สิน มีหน้าที่ในการส่งมอบการครอบครอง (Vacua Possessio) และมีหน้าที่รับรองว่าทรัพย์สินที่ขายไม่มีความชำรุดบกพร่องที่มองไม่เห็นหรือไม่เห็นเป็นประจักษ์ ซึ่งในเรื่องรับรองว่าทรัพย์สินที่ขายไม่มีความชำรุดบกพร่องมีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ดังนี้ คือ³

ในสมัยโบราณความรับผิดชอบของผู้ขายค่อนข้างจำกัด คือ ผู้ขายย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องใดๆ เว้นแต่ได้ทำ Stipulation รับผิดชอบไว้แน่นอน (คือฝ่ายหนึ่งตั้งคำถามว่าท่านให้ค้ำประกันเช่นนั้นเช่นนี้ใช่ไหม (Spondesne) อีกฝ่ายหนึ่งตอบว่าใช่ ข้าพเจ้าให้ค้ำประกันเช่นนั้น (Spondeo) ซึ่งหากตอบโดยวาจาถูกต้องตามแบบถ้อยคำที่กำหนดไว้เกิดเป็นสัญญาผูกพัน โดยวาจา (Verbis) การที่สัญญา Verbis นี้มีผลใช้บังคับได้มิใช่เป็นเพราะทั้งสองฝ่ายตกลงกัน แต่เป็นเพราะแบบถูกต้อง) เช่น รับรองว่าสัตว์ที่ขายให้ไม่เป็น โรค เป็นต้น จึงเกิดหลักที่ว่าผู้ซื้อต้องระวัง “caveat emptor” ขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายโรมันถือหลักว่าสัญญาซื้อขายใช้หลักสุจริต (bonae fidei) และผู้ขายต้องรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่องอันตนทราบแต่ไม่ยอมเปิดเผยอยู่แล้ว เมื่อคนโรมันถือว่าสัญญาซื้อขายต้องเป็นสัญญาที่คู่กรณีต้องมีความสุจริต (bonae fidei) นอกจากความรับผิดชอบตาม Stipulatio⁴ หลักสุจริตบังคับผู้ขายว่าให้ต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องที่ตนทราบแต่มิได้แจ้งให้ผู้ซื้อทราบหรือจงใจปกปิดโดยฉ้อฉล เช่น จะทำสัญญาว่าจะไม่รับผิดชอบในความบกพร่องที่ตนทราบโดยไม่ได้แจ้งให้ผู้ซื้อทราบเช่นนี้จะทำไม่ได้ เพราะขัดต่อลักษณะพื้นฐานของสัญญาซื้อขาย คือ

² เทอดทูน รัชกาญจน์. (2558). *ความรับผิดชอบในความเสียหายต่อเนื่องอันเกิดจากความชำรุดบกพร่องในทรัพย์สินที่ซื้อขาย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 6.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁴ ในกฎหมายโรมัน stipulatio เป็นสัญญาปากเปล่าซึ่งสามารถก่อหนี้ใด ๆ ก็ได้เพียงด้วยการเปล่งวาจาเท่านั้น โดย stipulatio นั้นอาจใช้คำใด ๆ ก็ได้ที่มีลักษณะเป็นค้ำประกัน ขอเพียงผู้ให้ค้ำประกันจะต้องตอบด้วยถ้อยคำเดียวกับที่เขาถาม เช่นคุณให้ค้ำประกันว่าจะให้เงินฉันหนึ่งร้อยใช่ไหม ผู้ให้ค้ำประกันตอบว่าฉันให้ค้ำประกัน เป็นต้น, เกลิมพล รสิดานนท์. (2560). *ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับโอนสิทธิเรียกร้องในมูลหนี้ตามคำพิพากษา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 19.

Bona Fides นอกจากนี้หลัก Bona Fides ยังมีผลในกรณีที่สัญญาไม่ได้ทำตามแบบ ก็อาจจะฟ้องร้องบังคับกันได้ตามหลักนี้ในฐานะเป็นข้อยกเว้น คือเกิดความผูกพันได้ ทั้งที่ไม่ได้ทำตามแบบ⁵

ต่อมาเป็นสมัยที่มีผู้ควบคุมตลาด (*aedilis* หรือ *curulis aedilis*) เนื่องจากการขายสัตว์และทาสในตลาดมีปัญหาเกี่ยวกับความซำรุดบกพร่อง ซึ่งขุนนางผู้บริหารความยุติธรรมไม่สามารถแก้ไขปัญหาทั้งหมดได้ด้วยคำสั่งที่เคยปฏิบัติกันมา ทำให้ผู้ซื้อไม่ได้รับความคุ้มครอง จึงได้มีขุนนางที่ดูแลตลาดค้าสัตว์และทาสออกมาออกคำสั่งเพื่อคุ้มครองผู้ซื้อ โดยได้มีการประกาศนโยบายควบคุมตลาดออกมาในเอกสารที่เรียกว่า *edictum* เพื่อควบคุมการซื้อขายทรัพย์สินที่มีค่า เช่น ทาสและสัตว์พาหนะ โดยกำหนดหลักเกณฑ์การควบคุมตลาดตาม *jus honorarium* (กฎหมายของฝ่ายบริหารเป็นคำสั่ง คำประกาศ หรือกฤษฎีกาของขุนนางผู้ปกครองยุคโรมัน ที่มีฐานะเป็นกฎหมายของขุนนางผู้ปกครองของกรุงโรมในยุคอาณาจักรโรมัน กล่าวคือเป็นกฎหมายที่เกิดจากคำสั่ง (*edicts*) ของขุนนางผู้ปกครองยุคโรมัน (*praetor*)) ประกาศดังกล่าวมีว่า ผู้ซึ่งขายทาสและสัตว์พาหนะต้องคิดประกาศไว้ว่าทรัพย์สินนั้นมีความซำรุดบกพร่องทางกายภาพอย่างไรบ้าง เช่น ทาสคนนี้เป็นโรคหรือไม่ และต้องบอกความซำรุดบกพร่อง เช่น ทาสคนนี้เป็นคนจรจัด เป็นต้น เพื่อให้ผู้ซื้อได้รู้ว่าจะต้องเสี่ยงภัยอะไรบ้าง ถ้าผู้ซื้อได้ค้นพบความซำรุดบกพร่องในทรัพย์สินที่ผู้ขายมิได้ประกาศให้ทราบก็สามารถฟ้องได้ภายใน 6 เดือน โดยการฟ้องคดีเอาคืน (*actio redhibitoria*) เพื่อให้ทางการเพิกถอนการซื้อขายนั้น หรือเรียกได้ว่าเป็นการเลิกสัญญา แต่หากมิได้ฟ้องภายใน 6 เดือน เพื่อให้เพิกถอนการซื้อขาย แต่ยังคงอยู่ภายใน 12 เดือน ก็สามารถฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ (*actio quanti minoris*) (ค่าสินไหมทดแทนในที่นี้ก็คือผลต่างระหว่างราคาที่ชำระไปกับราคาที่แท้จริงของทาส) หรือเรียกว่าชอลดราคา ในกรณีนี้ถือว่าผู้ขายมีความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด (*Strict Liability*) ผู้ขายจะอ้างว่าตนไม่ได้ทราบความบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้ เพราะผู้ขายต้องแจ้งข้อบกพร่องทุกอย่างให้ผู้ซื้อทราบ ดังนั้นการที่ผู้ขายจะไม่ทราบถึงความซำรุดบกพร่องที่มองไม่เห็น (*Latent Defects*) ก็ไม่เป็นเหตุให้พ้นจากความรับผิดชอบ⁶

ต่อมาในสมัยของจักรพรรดิจูสตีเนียนความรับผิดชอบได้พัฒนาเป็นความรับผิดชอบตามสัญญาซื้อขาย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่มีการกล่าวถึงเสมอ ๆ ว่า “ผู้ขายถึงใส่เหล้าองุ่น ย่อมต้องรับผิดชอบไม่ชำระหนี้ ถ้าดังนั้นใช้เก็บเหล้าองุ่นไม่ได้” และ “ถ้าผู้ขายไม่ต้องการรับผิดชอบเพื่อความซำรุดบกพร่องเช่นนั้น ผู้ขายก็ต้องตกลงยกเว้นความรับผิดชอบไว้เสีย”⁷

⁵ เทอดทูน รัฐกาญจน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 2. หน้า 6.

⁶ เทอดทูน รัฐกาญจน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 2. หน้า 7.

⁷ เทอดทูน รัฐกาญจน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 2. หน้า 7-8.

ส่วนกฎหมายไทยสมัยโบราณนั้น การซื้อขายยังอยู่ในลักษณะของการแลกเปลี่ยน โดยเอาของมาแลกเปลี่ยน โดยตรงและทันทีทันใด เมื่อทำการแลกเปลี่ยนเสร็จแล้ว ก็ไม่ได้มีการพบกันอีก จึงไม่ต้องมีความรับผิดชอบกัน เพราะต่างฝ่ายต่างได้สิ่งที่ตนเองประสงค์แล้ว ต่อมาเมื่อระบบการใช้เงินได้แพร่หลายขึ้น โดยผู้ขายได้ส่งมอบทรัพย์สินและผู้ซื้อได้ชำระเงินทันที ทำให้คู่สัญญาไม่มีความผูกพันกันซึ่งกันและกัน โดยตามกฎหมายมิได้ถือว่าการซื้อขายเกิดขึ้นจากการตกลงของเจตนา โดยสัญญาซื้อขายจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อฝ่ายใดได้ปฏิบัติการชำระหนี้ต่ออีกฝ่ายแล้ว กล่าวคือหากผู้ขายยังไม่ได้ส่งมอบทรัพย์สินให้ผู้ซื้อ ผู้ขายก็ไม่อาจบังคับให้ผู้ซื้อชำระราคาได้ ฉะนั้นโดยกลับกันก็ฉะนั้น ดังนั้นการที่ผู้ซื้อต้องชำระราคาทรัพย์สินมิใช่เป็นเพราะมีความผูกพันตามข้อตกลง แต่เป็นเพราะได้รับทรัพย์สินของผู้ขายเอาไว้ หากผู้ซื้อไม่ชำระราคาย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ละเมิดฐานประบัตินท่าน (หมายความว่าถึงกรทุกอย่างที่ลูกหนี้ทำขึ้นโดยทุจริต เพื่อจะมีให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ที่ตนเป็นหนี้อยู่) ดังนั้น จึงไม่มีสัญญาซื้อขายเกิดขึ้นหากผู้ขายไม่ส่งมอบทรัพย์สินหรือผู้ซื้อไม่ชำระราคา

ดังนั้น เมื่อมีการชำระหนี้ต่อกันแล้ว โดยเฉพาะผู้ขายได้ส่งมอบทรัพย์สินแล้ว ผู้ขายก็ไม่มี ความรับผิดชอบอะไรต่อผู้ซื้ออีก เพราะผู้ขายมีหน้าที่เพียงประการเดียวคือ ส่งมอบทรัพย์สินเมื่อผู้ซื้อได้ชำระราคาแล้ว จะเห็นได้ว่ากฎหมายไทยสมัยโบราณไม่ปรากฏบทบัญญัติเรื่องความรับผิดชอบเพื่อชำระคบกพร่อง เพราะผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินซึ่งขายนั้นให้แก่ผู้ซื้อและผู้ซื้อใช้ราคาแล้ว คู่สัญญาทั้งหมดความผูกพันซึ่งกันและกัน แม้ภายหลังผู้ซื้อพบความชำระคบกพร่องอันเป็นเหตุให้เสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้ในขณะที่ซื้อก็ตาม ผู้ซื้อก็ไม่อาจฟ้องผู้ขายได้ เนื่องจากการซื้อขายยังคงมีลักษณะใกล้เคียงกับการแลกเปลี่ยน โดยทรัพย์สินที่นำมาแลกเปลี่ยนก็แลกเปลี่ยนกันโดยทันทีและคู่สัญญาไม่ต้องมีการติดต่อกันอย่างอื่น นอกจากชั่วระยะเวลาที่มีการส่งมอบสิ่งของให้แก่กันเท่านั้น อีกประการหนึ่งกฎหมายไม่ยอมรับว่าความรับผิดชอบอาจจะเกิดขึ้นเนื่องมาจากสัญญา ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบเมื่อเป็นกรณีที่กฎหมายถือว่าเป็นการละเมิดคือกรณีที่ผู้ขายได้รับเงินแล้ว แต่ไม่ส่งมอบทรัพย์สินให้แก่ผู้ขาย โดยผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบดังเช่นกฎหมายปัจจุบันซึ่งสัญญาซื้อขายอาศัยความตกลงของเจตนาเป็นหลัก

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการซื้อขายสินค้าในสมัยโบราณที่สินค้าไม่ได้มีกระบวนการผลิตที่ซับซ้อน ผู้ซื้อที่เป็นบุคคลธรรมดาจึงสามารถใช้ความระมัดระวังในการพิจารณาเลือกซื้อสินค้าได้ด้วยตนเอง ตามหลัก “ผู้ซื้อต้องระวัง” (Caveat Emptor) ดังนั้น ภายหลังจากการซื้อขายถ้าผู้ซื้อได้พบเห็นความชำระคบกพร่องผู้ขายจึงไม่ต้องรับผิดชอบ แต่อย่างไรก็ตามในสมัยโบราณมีการซื้อขายอยู่ 2 ชนิด ได้แก่ การซื้อขายทาส และการซื้อขายทอง ซึ่งมีบทบัญญัติที่อาจจะเทียบเคียงได้กับความรับผิดชอบเพื่อชำระคบกพร่องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงควร

ทำการศึกษาเพื่อพิจารณาว่า การซื้อขายดังกล่าวมีข้อความคิด เกี่ยวกับความรับผิดชอบเพื่อความ
ชำระคบกพร่องดังเช่นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือไม่

(ก) การซื้อขายทาส

ซื้อขายทาสเป็นสัญญาที่แพร่หลายมากที่สุดในสมัยโบราณ โดยเป็นสัญญาซึ่งบุคคล
หนึ่งเรียกว่าผู้ขาย ขายบุคคลหนึ่งที่เรียกว่าเรือนเบี้ย ซึ่งเป็นสมาชิกแห่งครอบครัวหรือบุคคลใด ๆ ที่
อยู่ภายใต้อำนาจของผู้ขายให้กับบุคคลหนึ่งที่เรียกว่า นายเงิน โดยมีราคาซึ่งตามปกติเท่ากับ
ครึ่งหนึ่งของค่าตัวบุคคลที่ถูกขาย และผู้ขายสัญญาจะชดใช้ราคาให้แก่ นายเงิน ถ้าเรือนเบี้ยหลบหนี
หรือสูญหาย หรือถึงแก่กรรม ซึ่งสัญญานี้มีลักษณะคล้ายกับสัญญาซื้อขาย โดยกรณีที่น่าจะเทียบ
ได้กับความรับผิดชอบเพื่อความชำระคบกพร่อง คือแม้ผู้ขายไม่ได้ให้ประกัน แต่นายเงินก็มีสิทธิเลิก
สัญญาได้ตามบทที่ 13 และ 44 แห่งพระอัยการทาส โดยตามบทที่ 44 หากภายในหนึ่งเดือนหลังจาก
มีการซื้อขายทาส และทาสนั้นหลบหนี นายเงินมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ขายชำระราคาคืนได้ หรือหาก
ทาสเจ็บหนัก นายเงินมีสิทธิส่งตัวคืนให้แก่ผู้ขายและผู้ขายต้องคืนเงินค่าตัวให้ แต่หากพ้นเวลา
ดังกล่าวไปสัญญาจะผูกพันนายเงิน โดยเด็ดขาด ส่วนบทที่ 13 นี้หากภายในสามปีนับแต่วันซื้อขาย
ทาสเป็นโจรและสมคบกับผู้ร้ายอื่น ๆ ปล้นสะดมบ้านของนายเงินและฆ่าพันนายเงินตาย นายเงิน
หรือทายาทอาจบังคับให้ผู้ขายชำระราคาคืนได้ โดยกฎหมายถือว่าผู้ขายรู้หรือควรได้รู้ว่าทาสที่ตน
ขายมีอุปนิสัยเช่นไร แต่ผู้ขายมีหน้าที่เพียงชดใช้ราคาค่าตัวทาสคืนเท่านั้น ไม่ต้องเสียค่าสินไหม-
ทดแทนให้นายเงินหรือทายาทในความเสียหายที่ทาสได้กระทำลงไป จึงเป็นกรณีที่ผู้ขายมีความรับ
ผิดภายหลังทำสัญญา เนื่องจากทาสได้ก่อให้เกิดความเสียหายอันมีลักษณะคล้ายกับความรับผิดเพื่อ
ความชำระคบกพร่อง⁸

(ข) การซื้อขายทอง

การซื้อขายทองคำตามพระอัยการลักษณะโจร บทที่ 157 เมื่อผู้ขายขายทองพราง
ทองอาบว่าเป็นทองคำมีความผิดต้องลงโทษทางร่างกาย (เขียนด้วยลวดหนาม ตัดมือและประจาน)
และต้องคืนราคาให้แก่ผู้ซื้อ ส่วนทองของกลางนั้นให้ทำลายเสีย กรณีดังกล่าวเป็นการเลิกสัญญา
ซื้อขายเนื่องจากความชำระคบกพร่อง แต่การที่ผู้ขายต้องคืนราคาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการลงโทษ
เท่านั้น มิใช่เพราะผู้ขายมีหน้าที่ให้ประกันโดยปริยาย

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 มีการประกาศพระราชกำหนดเพื่อการซื้อขายทอง ยกเลิกกฎหมาย
เก่าซึ่งตามพระราชกำหนดดังกล่าวผู้ซื้อเสียสิทธิที่จะฟ้องร้องเอาราคาคืนจากผู้ขาย เหตุผลของการ
ยกเลิกกฎหมายเก่าเพราะผู้ซื้อทองแน่ใจว่าจะได้รับราคาคืนหากทองที่ซื้อมานั้นเป็นทองเคลือบ
ผู้ซื้อจึงไม่ระมัดระวัง ในขณะที่ซื้อ พระราชกำหนดดังกล่าวจึงบังคับให้ผู้ซื้อระมัดระวังตามสมควร

⁸ เทอดทูน รัฐกาญจน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 2. หน้า 9.

ถ้าผู้ซื้อประมาณเงินแล้วราคาทองที่ผู้ขายจะต้องคืนจึงไม่ควรให้ผู้ซื้อรับไป แต่ต้องตกเป็นของพระคลัง ผู้ขายสามารถฟ้องร้องเรียกเงินคืนได้หรือไม่ ต้องพิจารณาในเรื่องความผิดอาญา ความคิดในเรื่องความรับผิดชอบของผู้ขายที่จะต้องชำระราคาคืนโดยอาศัยสัญญาซื้อขายนั้น ยังไม่เป็นที่รู้จักของผู้บัญญัติกฎหมาย

สรุปได้ว่า ในสมัยโรมันและในสมัยโบราณของประเทศไทย ผู้ขายไม่มีหน้าที่ในการที่จะต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้าเมื่อมีการส่งมอบสินค้าให้แก่ผู้ซื้อแล้ว ดังนั้น ผู้ซื้อจึงต้องใช้ความระมัดระวังในการเลือกซื้อสินค้าตามหลักผู้ซื้อต้องระวัง ทำให้ความรับผิดชอบของผู้ขายค่อนข้างจำกัด แต่ในประเทศไทยสมัยโบราณที่มีการซื้อขายทาส ผู้ขายจะต้องมีความรับผิดชอบภายหลังถ้าปรากฏว่าทาสได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ซื้อ ผู้ขายซึ่งเป็นผู้ที่ควรรู้หรือควรได้รู้ว่าทาสที่ตนขายมีอุปนิสัยเช่นไร ดังนั้นเมื่อทาสก่อให้เกิดความเสียหาย กฎหมายจึงได้กำหนดให้ผู้ขายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบแก่ผู้ซื้อ อันมีลักษณะคล้ายกับความรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่อง ส่วนการซื้อขายทองผู้ซื้อซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปไม่อาจใช้ความระมัดระวังในการตรวจสอบสินค้าได้ รัฐจึงได้เข้ามาแทรกแซงให้ความคุ้มครอง โดยกำหนดโทษทั้งทางอาญาและทางแพ่งแก่ผู้ขายที่ได้ทำการหลอกลวงขายทองปลอมให้แก่ผู้ซื้อ ดังนั้น การซื้อขายทาส และการซื้อขายทองในสมัยโบราณจึงเป็นจุดกำเนิดในการพัฒนาหลักกฎหมายความรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่อง⁹

2.1.2 ความหมายของคำว่า “ชำรุดบกพร่อง”

การที่ผู้ขายต้องรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่องของสินค้าที่เกิดขึ้นนั้น จะต้องมีการพิจารณาว่าความชำรุดบกพร่องที่เกิดขึ้นเป็นความชำรุดบกพร่องอันจะทำให้ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายหรือไม่ เพราะมีความชำรุดบกพร่องบางประการเท่านั้นที่ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบ ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาถึงความหมายของคำว่าชำรุดบกพร่อง ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 472 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ทรัพย์สินซึ่งขายนั้นชำรุดบกพร่องอย่างหนึ่งอย่างใด อันเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติก็ดี ประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญาก็ดี ท่านว่าผู้ขายต้องรับผิดชอบ

ความที่กล่าวมาในมาตรานี้นี้ใช้ได้ ทั้งที่ผู้ขายรู้อยู่แล้วหรือไม่รู้ว่าความชำรุดบกพร่องมีอยู่”

เนื่องจากกฎหมายไม่ได้ให้ความหมายของ “ความชำรุดบกพร่อง” ไว้ จึงทำให้นักวิชาการให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้¹⁰

- 1) ชุนประเสริฐสุภมาตรา เห็นว่า คำว่าทรัพย์สินที่ขายชำรุดบกพร่องนั้นหมายความว่า

⁹ เทอดทูน รัชกาลาญจน์. อ่างแล้ว เจริงอรรถที่ 2. หน้า 10.

¹⁰ ไพทิจิต เอกจริงกร. (2556). คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้ (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 202.

- (1) ความเสื่อมเสียอย่างใด ๆ ของทรัพย์สินนั้น ซึ่งเป็นเหตุให้ทรัพย์สินนั้นเสื่อมราคา
- (2) ความเสื่อมเสียที่ทำให้เสื่อมความเหมาะสมในการที่ใคร ๆ จะใช้โดยปกติ โดย

สัญญา

2) ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย เห็นว่า ความชำรุดบกพร่อง หมายถึงความเสียหายในเนื้อวัตถุหรือทรัพย์สินที่ทำการซื้อขายกัน

3) อาจารย์กุศล บุญเย็น เห็นว่า ความชำรุดบกพร่อง หมายถึงความถึง ความเสื่อมเสียในเนื้อหาของวัตถุหรือทรัพย์สินเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติ หรือประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญา และการชำรุดบกพร่องไม่ใช่เรื่องส่งมอบทรัพย์สินเป็นอื่นผิดจากข้อตกลงตามสัญญาตามมาตรา 320 เช่น คุณภาพต่ำกว่า แต่ถือว่าเป็นการชำระหนี้ไม่ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ ดังนั้น ความชำรุดบกพร่องนั้นมิใช่หรือการส่งมอบทรัพย์สินน้อยกว่าที่ตกลงกัน แต่เป็นความเสื่อมเสียในตัววัตถุที่ซื้อขาย เช่น ชำรุด แตกหัก บุบ ร้าวซึม หรือร้าวแล้วแต่กรณี และรวมถึงการเนา บูด เปื่อยยุ่ย อันเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติหรือประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญา

ปรากฏตัวอย่างตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 951/2544 โจทก์ผู้ให้เช่าซื้อต้องส่งมอบทรัพย์สินซึ่งให้เช่าซื้อ โดยมีสภาพที่เหมาะสมแก่การใช้ประโยชน์ เมื่อรถพิพาทยังมีได้ทำทะเบียนและแผ่นป้ายวงกลม โจทก์จึงมีหน้าที่ต้องจัดหาให้แก่จำเลย เพราะเอกสารดังกล่าวเป็นสาระสำคัญในการใช้รถ โดยจะต้องเป็นผู้จัดอำนวยความสะดวกในการจดทะเบียนเพื่อใช้รถที่เช่าซื้อตามที่กำหนดไว้ในสัญญาเช่าซื้อ การที่โจทก์ส่งมอบรถพิพาทให้แก่จำเลยมีสภาพไม่เหมาะสมที่จะใช้โดยไม่จัดหาป้ายทะเบียนและป้ายวงกลมให้แก่จำเลย โจทก์จึงต้องรับผิดชอบจำเลยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 472 ประกอบมาตรา 549 เนื่องจากสัญญาเช่าซื้อเป็นสัญญาต่างตอบแทน เมื่อโจทก์เป็นฝ่ายผิดสัญญา จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะไม่ชำระค่าเช่าซื้อได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 369 การที่จำเลยไม่ชำระค่าเช่าซื้อให้แก่โจทก์จึงไม่ถือว่าจำเลยผิดนัด

เมื่อทรัพย์สินที่ซื้อขายมีความชำรุดบกพร่อง มาตรา 472 ได้กำหนดไว้โดยหลักว่าผู้ขายจะต้องรับผิดชอบไม่ว่าผู้ขายจะรู้หรือไม่รู้ว่ามี ความชำรุดบกพร่องในทรัพย์สินที่ซื้อขายก็ตาม ผู้ขายจะอ้างเหตุเพราะตนสุจริตไม่รู้ถึงความชำรุดบกพร่องมาเพื่อปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ เพราะตนอยู่ในฐานะที่จะรู้เรื่องของทรัพย์สินนั้นดีกว่าใคร ๆ และจะอ้างไม่ได้ว่าตนไม่มีความผิดที่ทรัพย์สินนั้นชำรุดบกพร่อง เพราะความรับผิดชอบนี้มีไม่ว่าผู้ขายจะมีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ก็ตาม¹¹

¹¹ ไพทิจิต เอกจริยกร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 10. หน้า 203.

อนึ่ง ความชำรุดบกพร่องที่ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบตามมาตรา 472 นี้ต้องเป็นเหตุให้ทรัพย์สินที่ซื้อขายเสื่อมราคา หรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันผู้ซื้อได้มุ่งหมายจะใช้ทรัพย์สินนั้นเป็นปกติ หรือประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญา¹²

ดังนั้น ความหมายของคำว่าชำรุดบกพร่อง นอกจากจะหมายถึงความเสื่อมเสียหรือความเสียหายในเนื้อหาของทรัพย์สินที่ทำการซื้อขายแล้ว ยังหมายถึงการที่ทรัพย์สินซึ่งขายนั้นมีสภาพแตกต่างไปจากสภาพที่ควรจะเป็นตามความมุ่งหมายของสัญญา ไม่ใช่เพราะทรัพย์สินนั้นชำรุดโดยตัวเอง แต่เป็นเพราะทรัพย์สินนั้นไม่ได้มาตรฐานตามความมุ่งหมายของสัญญา หรือการที่ทรัพย์สินซึ่งขายนั้นขาดคุณสมบัติอันพึงมีตามสัญญา

2.1.3 ความเป็นมาของการคุ้มครองผู้บริโภค

การคุ้มครองผู้บริโภคในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) อย่างประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษมีจุดเริ่มต้นจากคดีที่เรียกร่องในทางละเมิดให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากการใช้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ซึ่งมีความชำรุดบกพร่องและผู้ผลิตมีหน้าที่ป้องกันความเสียหายเพราะอยู่ในฐานะผู้ควบคุมตรวจสอบสินค้า เพื่อมิให้สินค้านั้นก่ออันตรายแก่ผู้ใช้ และแนวทางการวินิจฉัยของศาลในระบบจารีตประเพณีที่โจทก์ฟ้องโดยอ้างว่าจำเลยประมาทเลินเล่อขอให้ศาลพิจารณาว่า จำเลยต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้โจทก์ในทางละเมิดและศาลได้ตัดสินวางหลักว่า จำเลยที่บกพร่องในหน้าที่ถือว่าเป็นประมาทเลินเล่อ ดังนั้น การฟ้องร้องให้รับผิดชอบมีความชำรุดบกพร่องเกิดขึ้นกับสินค้าหรือผลิตภัณฑ์สามารถเรียกร่องให้รับผิดชอบทางละเมิดและรับผิดชอบตามสัญญาได้¹³

ดังเช่นที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์แห่งรัฐ New York ได้ตัดสินในคดี Macpherson v. Buick Motor ว่าจำเลยเป็นผู้ผลิตรถยนต์จำหน่ายแก่พ่อค้าปลีก และโจทก์ซื้อรถดังกล่าวจากพ่อค้าปลีก ปรากฏว่าล้อรถชำรุดเป็นเหตุทำให้รถพลิกคว่ำ และโจทก์ได้รับบาดเจ็บ จำเลยต่อสู้ว่าล้อรถนี้จำเลยซื้อมาจากผู้ผลิตอื่นและโจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องจำเลยเพราะระหว่างโจทก์และจำเลยไม่มีข้อผูกพันให้ต้องรับผิดชอบต่อกัน ทั้งโดยสภาพแล้วรถยนต์มิใช่ทรัพย์สินอันตรายอันจะทำให้จำเลยอยู่ในฐานะที่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากทรัพย์สินนั้น ก็ตามแต่จำเลยก็ยังคง

¹² ไผทชิต เอกจริยกร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 10. หน้า 203.

¹³ วิชนันท์ เสริมพงศ์สุรภา. (2558). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจบริการจัดหาตู้: ศึกษาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 12.

ต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากความชำรุดบกพร่องเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับอันตรายอยู่คดีจะอ้างว่าโจทก์มิได้มีความสัมพันธ์ตามสัญญากับจำเลยมิได้¹⁴

ส่วนประเทศอังกฤษในปี ค.ศ. 1932 ศาลสูงของประเทศอังกฤษได้วินิจฉัยในคดีระหว่าง Donoghue กับ Stevenson โจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยซึ่งเป็นบริษัทผลิตน้ำจิงรับผิดชอบในกรณีที่มีซากหอยเน่าเปื่อยอยู่ในขวดน้ำจิงที่เพื่อนของโจทก์ที่ไปด้วยกันเป็นผู้ซื้อ แต่โจทก์เป็นผู้บริโภคเป็นเหตุให้เกิดอาการอาเจียนและมีอาการอักเสบที่กระเพาะอาหาร ศาลสูงของประเทศอังกฤษตัดสินว่าจำเลยต้องรับผิดชอบแม้ไม่มีนิติสัมพันธ์ใด ๆ กับโจทก์ก็ตาม เพราะเป็นหน้าที่ทั่วไปของจำเลยที่ต้องดูแลรับผิดชอบต่อผู้บริโภคสินค้าซึ่งได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้าที่จำเลยผลิต โดย Lord Atkin ผู้พิพากษาในคดีกล่าวว่า ผู้ผลิตสินค้าประเภทซึ่งจำหน่ายในลักษณะที่ผู้บริโภคไม่อาจจะตรวจตราดูความบกพร่องได้ และโดยรู้อยู่แล้วว่าการไม่ดูแลการเตรียมหรือบรรจุสินค้าจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตหรือทรัพย์สินของผู้บริโภค ผู้ผลิตย่อมมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในการระมัดระวังกระบวนการผลิตสินค้าชนิดนั้น หากบกพร่องเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ผู้บริโภค ผู้ผลิตต้องรับผิดชอบ ภายหลังจากมีคำพิพากษาทำให้การคุ้มครองผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปในแง่ความรับผิดชอบนอกเหนือจากหน้าที่ตามสัญญา กล่าวคือ รับผิดชอบแม้ไม่มีความผูกพันในทางสัญญา ซึ่งแตกต่างจากหลัก “ผู้ซื้อต้องระวัง” (Caveat Emptor หรือ Let the buyer beware) จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้ผลิตหรือผู้ขายตระหนักในความรับผิดชอบของตน¹⁵

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้บริโภคที่ไม่ใช่คู่สัญญากับผู้ผลิตหรือผู้ขายสามารถฟ้องร้องให้รับผิดชอบในความเสียหายได้ก็ตาม แต่ผู้เสียหายต้องพิสูจน์ว่าจำเลยมีความประมาทเลินเล่อ หลักกฎหมายในเรื่องความรับผิดทางละเมิดกับสัญญานี้จึงแตกต่างกันดังที่ศาลในประเทศอังกฤษได้ถือว่า ความรับผิดตามสัญญาและทางละเมิดเป็นคนละส่วนกัน อย่างเช่นในคดี Daniel & Daniel v. R. White & Son Ltd. And Tarbard กรณีที่นาย Daniel ได้ซื้อน้ำมะนาวจากนาง Tarbard บรรจุขวดและผลิตโดย R. White & Son Ltd. ปรากฏว่าในขวดดังกล่าวมีกรดคาร์บอนิกเจือปนอยู่ นาย Daniel และภริยา ได้ดื่มน้ำมะนาวดังกล่าวและมีอาการเจ็บป่วย นาย Daniel และภริยาจึงฟ้องนาง Tarbard และ R. White & Son Ltd. ให้รับผิดชอบทางละเมิด แม้ตามกฎหมายผู้ผลิตมีหน้าที่ใช้ความระมัดระวัง (Duty of care) แต่โจทก์ก็ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าจำเลยประมาทเลินเล่อ เมื่อไม่สามารถพิสูจน์ได้แต่จำเลยได้พิสูจน์ว่าระบบการผลิตมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะป้องกันความบกพร่องของสินค้า ศาลจึงยกฟ้องโจทก์ ส่วนในคดีที่ฟ้องให้รับผิดชอบตามสัญญาซึ่งสามารถพิสูจน์ความรับผิดได้ง่ายกว่า แต่ความรับผิดจำกัดเฉพาะคู่กรณีในสัญญา

¹⁴ วิชนันท์ เสริมพงศ์สุรภา. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 12.

¹⁵ วิชนันท์ เสริมพงศ์สุรภา. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 13.

กรณีนี้ศาลตัดสินให้นาง Tarbard รับผิดชอบนาย Daniel เพราะถือว่าผู้ขายผิดเงื่อนไขของสัญญาตาม Sale of Good Act ในเรื่องสินค้าชำรุดบกพร่องและขาดความเหมาะสมที่จะออกสู่ตลาด ส่วนภริยาของนาย Daniel ไม่สามารถที่จะเรียกค่าเสียหายได้เพราะไม่ใช่คู่สัญญา จากแนวคำวินิจฉัยของศาลในประเทศอังกฤษทำให้เกิดอุปสรรคต่อการคุ้มครองผู้บริโภค ในประเทศอังกฤษ จึงได้มีการร่างกฎหมายเพื่อให้ผู้ผลิตหรือผู้ขายรับผิดชอบแม้ไม่มีความประมาทเลินเล่อ แต่ก็ไม่สำเร็จ จนกระทั่งได้มีการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค คือ The Consumer Protection Act 1987 ที่นำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) มาใช้ ซึ่งหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดได้ถูกนำไปใช้เป็นแนวทางกำหนดความรับผิดในกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศต่างๆ ทั้งในกฎหมายเฉพาะกฎหมายละเมิดที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมตามระบบกฎหมายและสภาพการณ์ของประเทศนั้น ประเทศที่มีระบบกฎหมายจารีตประเพณีอย่างประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา เครือรัฐออสเตรเลีย กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจะได้รับการพัฒนาเสมอและสหรัฐอเมริกาจะพัฒนาไปได้ไกลที่สุด กล่าวคือ มีทั้งการบัญญัติกฎหมายของสหพันธ์เพื่อใช้บังคับทั่วประเทศ คือ The Consumer Product Safety Act 1972 หรือ The Uniform Commercial Code ในส่วนที่เกี่ยวกับการซื้อขายหรือ The Restatement of Tort 2d. 1965 เป็นกฎหมายลักษณะละเมิด และการบัญญัติเพิ่มเติมแก้ไขกฎหมายของมลรัฐ เช่น The Kansas Consumer Protection Act 1975 ส่วนในประเทศระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ก็มีวิวัฒนาการด้านนี้เช่นเดียวกัน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (Product Liability) ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและสาธารณรัฐฝรั่งเศส

จากความเป็นมาของการคุ้มครองผู้บริโภคอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้ประกอบธุรกิจจะต้องรับผิดชอบเมื่อผู้บริโภคสินค้าเป็นคู่สัญญาเท่านั้น แต่หลักนี้ไม่สามารถให้ความคุ้มครองผู้บริโภคที่ไม่ได้เป็นคู่สัญญาได้เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจึงบัญญัติขึ้นมาเพื่อขยายความรับผิดทางสัญญา ทำให้ผู้บริโภคที่ไม่ได้เป็นคู่สัญญากับผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้รับผิดชอบได้ การนำเอาหลักข้อสันนิษฐานความผิดในกฎหมายละเมิดเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ที่ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับผิดชอบแม้ไม่ได้มีความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เว้นแต่จะพิสูจน์หักล้างได้ตามที่กฎหมายกำหนดข้อยกเว้นมาใช้เพื่อคุ้มครองผู้ที่เสียหายจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ จึงทำให้ผู้บริโภคได้รับความคุ้มครองอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม¹⁶

วิวัฒนาการในการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งในสมัยนั้นระบบการค้าและเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน จึงยัง

¹⁶ วิชนันท์ เสริมพงศ์สุรภา. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 14.

ไม่มีความสลับซับซ้อนดังเช่นปัจจุบัน แต่เมื่อสังคมได้มีความเจริญก้าวหน้า มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต มีการติดต่อค้าขายกับผู้คนต่างถิ่นมากขึ้น ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมไม่สามารถให้ความคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างยุติธรรม ผู้บริโภคยังคงต้องใช้เวลาและระมัดระวังในการซื้อสินค้าหรือบริการด้วยตนเองมิให้ถูกเอาเปรียบ และหลักกฎหมายต่าง ๆ ในสมัยนั้นมิได้มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภค ต่อมาในสมัยรัชการที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการตรากฎหมาย พระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. 2470 ที่มีวัตถุประสงค์ในการประกาศบังคับใช้กับสินค้าประเภทหางน้ำนม เพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดจากการบริโภคหางน้ำนม เพราะในสมัยนั้นมีผู้ใช้หางน้ำนมเลี้ยงทารกอย่างแพร่หลายในประเทศไทย ทำให้ทารกมีสุขภาพที่ไม่แข็งแรง พระราชบัญญัติดังกล่าวจึงเป็นมาตรการทางกฎหมายฉบับแรกของประเทศไทยที่คำนึงถึงสิทธิของผู้บริโภค ต่อมาจึงได้มีการพัฒนามากขึ้น จึงได้มีการออกกฎหมายขึ้นมาเพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดจากการบริโภคของประชาชนอีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติควบคุมการขายยา พ.ศ. 2479 พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์และการจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2502 พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหาร พ.ศ. 2507 เป็นต้น โดยกำหนดให้รัฐมีอำนาจควบคุมกำกับผู้ประกอบการในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการอุปโภคบริโภค ให้ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้และมีโทษอาญาเป็นบทบังคับ แต่ยังไม่ได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการเยียวยาชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ

ในระยะต่อมาประเทศไทยได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต่อต้านการเอาเปรียบโดยไม่เป็นธรรมจากผู้ผลิตหรือผู้จำหน่าย จึงพยายามให้มีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค โดยเริ่มมีความเด่นชัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 ได้มีเจ้าหน้าที่ของสหพันธ์องค์การผู้บริโภคระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ จัดตั้งโดยสมาคมผู้บริโภคของประเทศต่าง ๆ ที่รวมตัวกันได้มาชักชวนองค์กรเอกชนในประเทศไทยให้มีการจัดตั้งสมาคมผู้บริโภคขึ้นเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ แต่ไม่สำเร็จเนื่องจากองค์กรเอกชนของประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะดำเนินงาน แต่สหพันธ์องค์การผู้บริโภคระหว่างประเทศได้ส่งเจ้าหน้าที่มาชักชวนอีกหลายครั้ง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2514 องค์กรเอกชนของประเทศไทยได้รับการชักชวนได้จัดตั้งคณะกรรมการมีชื่อว่า “กรรมการศึกษาและส่งเสริมผู้บริโภค” และได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาในภาคเอกชนรวมทั้งได้ประสานงานกับภาครัฐบาล จนกระทั่งปี พ.ศ. 2519 รัฐบาลสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีได้จัดตั้งคณะกรรมการผู้บริโภคขึ้นคณะหนึ่ง แต่คณะกรรมการชุดดังกล่าวได้สลายตัวไปตามวิถีทางการเมืองในยุคนั้น

ต่อมาในสมัยรัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้เล็งเห็นความสำคัญในการคุ้มครองผู้บริโภค จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเพื่อ

ดำเนินการพิจารณาจัดทำร่างกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค และตราเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ขึ้นใช้บังคับ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา โดยกฎหมายได้กำหนดเหตุผลในการประกาศใช้เพื่อป้องกันความเสียหาย การเยียวขาดใช้ให้แก่ผู้บริโภค ตลอดจนจัดตั้งองค์กรของรัฐให้ดำเนินการฟ้องร้องคดีแทนผู้บริโภค¹⁷

2.2 แนวคิด และหลักการในการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค นั้น ได้มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน ในสมัยที่การค้าและระบบเศรษฐกิจยังจำกัดเฉพาะอยู่ในวงแคบ ๆ จำกัดเฉพาะท้องถิ่นหนึ่งหรือเมืองใดเมืองหนึ่ง กระบวนการผลิตสินค้าจึงยังไม่มีตลาดซับซ้อน ผู้คนซื้อขายสินค้าด้วยการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน รัฐจึงยังไม่มีหน้าที่ที่จะต้องเข้ามาแทรกแซงการค้าและการดำเนินการของเอกชน แต่ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้เทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการผลิตมีความเจริญก้าวหน้า สามารถผลิตสินค้าได้ปริมาณมากและส่งไปขายที่เมืองอื่น ๆ ทำให้การค้าเริ่มขยายตัวมากขึ้น จึงเกิดการรวมตัวกันของพ่อค้า เช่น ในประเทศอังกฤษมีการตั้งสมาคมอาชีพ (ในสมัยกลาง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1100 ถึง 1500) คือสมาคมพ่อค้า (Craft Guilds) และสมาคมช่างฝีมือ (Merchant Guilds) ในขณะนั้นความรู้ของผู้ประกอบการผลิตและผู้บริโภคมีความเท่าเทียมกัน¹⁸ ต่อมาแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปได้ก่อให้เกิดการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาทางสังคมในเรื่องการปกครองอีกด้วย กล่าวคือ ก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมระบบการปกครองของอังกฤษและยุโรปมีลักษณะเป็นแบบฟิวคัล (Feudal) ประชาชนแต่ละท้องถิ่นอยู่ภายใต้การปกครองของขุนนาง ซึ่งเป็นผู้ตั้งกฎเกณฑ์ให้แก่ประชากรที่อยู่ในอาณาเขตการปกครองของตน มีการใช้อิทธิพลในการสนับสนุนบุคคลเพียงบางกลุ่มในการทำการค้า ระบบการปกครองเช่นนี้ทำให้คนในสังคมซึ่งส่วนมากเป็นคนชั้นกลางหรือชนชั้นพ่อค้าเกิดความไม่พอใจ ก่อให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชนนิยม (Individualism) โดยเห็นว่าปัจเจกชนหรือเอกชนแต่ละคนมีคุณค่าในตัวเองและมีลักษณะเป็นอัตโนมิติ (Autonomy) คือเป็นไปด้วยตัวของตนเองไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นหรืออำนาจจากภายนอก เป็นหน่วยหนึ่งที่มีความสำคัญในตัวเองและอยู่ได้โดยลำพังบุคคล ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองในยุคนี้เป็นแบบเสรีนิยม (Liberalism) หมายถึงความเป็นอิสระโดยเชื่อในความสำคัญ

¹⁷ วิษณุพงศ์ เสริมพงศ์สุรภา. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 15.

¹⁸ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสถานต์. (2543). *กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ:วิญญูชน 2543. หน้า 12.

ของเสรีภาพว่ารัฐไม่ควรสร้างข้อกำหนดกฎหมายขึ้นมาจำกัดเสรีภาพของประชาชนนั้น แต่ควรปล่อยให้เสรีภาพในการใช้สติปัญญาและความสามารถของบุคคล¹⁹

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคจึงมีที่มาจากการพัฒนาการของระบบเสรีนิยมที่ไม่ต้องการให้รัฐเข้าไปแทรกแซงในการทำนิติกรรมระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกัน จึงส่งผลทำให้เกิดปัญหาการเอาเปรียบผู้บริโภคซึ่งมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจน้อยกว่าผู้ประกอบการ รัฐจึงจำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซงเพื่อปกป้องบุคคลที่อ่อนแอในสังคม ส่งผลทำให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายที่นำมาใช้เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค โดยการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติถึงสิทธิของผู้บริโภคเพื่อรับรองและคุ้มครองผู้บริโภค 8 ประการ และได้มีอิทธิพลส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้ความคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศซึ่งสิทธิของผู้บริโภค 8 ประการ มีดังนี้²⁰

- 1) สิทธิที่จะได้รับความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ผู้บริโภคต้องมีการเข้าถึงสินค้าที่จำเป็นและบริการขั้นพื้นฐาน ในการส่งเสริมเรื่องอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ การศึกษา สาธารณูปโภค น้ำ และการสุขาภิบาล
- 2) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการบริโภคสินค้าและบริการ ผู้บริโภคมีสิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากผลิตภัณฑ์เพื่อจะป้องกันผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิต และการบริการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพหรือชีวิต เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในระยะยาวให้ได้รับความปลอดภัย
- 3) สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ผู้บริโภคมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อช่วยในการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าและบริการ ผู้บริโภคมีสิทธิที่จะได้รับข้อเท็จจริงที่จำเป็นเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ
- 4) สิทธิในการเลือกบริโภคสินค้าและบริการ สามารถเลือกผลิตภัณฑ์และบริการที่มีการแข่งขันราคาและมีการรับรองคุณภาพที่น่าพอใจ
- 5) สิทธิในการรับรู้รับฟังข้อมูลของสินค้าและบริการเพื่อช่วยในการตัดสินใจเลือกใช้สินค้าและบริการดังกล่าว
- 6) สิทธิในการได้รับความเป็นธรรมจากการใช้สินค้าและบริการ สิทธิที่จะได้รับการเยียวยารวมทั้งการชดเชยจากสินค้าที่ไม่ได้คุณภาพหรือบริการที่ไม่ได้คุณภาพ

¹⁹ โกลด์ อัสวเดชาบุตร. (2552). *ผลกระทบจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ต่อผู้ประกอบการธุรกิจประเภทสินค้า*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 7.

²⁰ กฤษฎศักดิ์ เพชรช่วย. (2558). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคสำหรับเด็กศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์ไฟแช็ก*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชน. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 25-26.

7) สิทธิผู้บริโภคจะได้รับการพิทักษ์สิทธิของตนจากการบริโภคสินค้าและบริการ สิทธิในการศึกษาที่ผู้บริโภคจะได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นเพื่อให้ทราบและมั่นใจในการเลือกสินค้าและบริการ อีกทั้งผู้บริโภคจะได้ตระหนักและทราบถึงสิทธิของผู้บริโภคขั้นพื้นฐานและความรับผิดชอบของผู้บริโภคเพื่อประโยชน์ของตนเองต่อไป

8) สิทธิที่ผู้บริโภคจะได้อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่จะใช้ชีวิต และทำงานในสภาพแวดล้อมที่จะไม่ถูกคุกคามต่อสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันและในอนาคต

ส่วนในประเทศไทยนั้น ได้วางหลักการพื้นฐานที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยได้มีการแยกไว้สองส่วน ส่วนที่หนึ่งอยู่ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 46 กล่าวคือ

มาตรา 46 บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

บุคคลย่อมมีสิทธิร่วมกันจัดตั้งองค์กรของผู้บริโภคเพื่อคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค

องค์กรของผู้บริโภคตามวรรคสองมีสิทธิร่วมกันจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระเพื่อให้เกิดพลังในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการจัดตั้ง อำนาจในการเป็นตัวแทนของผู้บริโภค และการสนับสนุนด้านการเงินจากรัฐ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ส่วนที่สองปรากฏอยู่ในหมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 61 กล่าวคือ

มาตรา 61 บัญญัติว่า “รัฐต้องจัดให้มีมาตรการหรือกลไกที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภคด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ข้อมูลที่เป็นจริง ด้านความปลอดภัย ด้านความไม่เป็นธรรมในการทำสัญญา หรือด้านอื่นใดอันเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค”

จากการพิจารณามาตรา 46 และมาตรา 61 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีการรับรองสิทธิคุ้มครองผู้บริโภค 5 ประการ ดังนี้

- 1) สิทธิที่จะรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค
- 2) สิทธิในการที่จะได้รับข้อมูลที่เป็นความจริง
- 3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าและบริการ
- 4) สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา
- 5) สิทธิในด้านอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค

นอกจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยังมีพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ที่ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคไว้ในมาตรา 4 ดังนี้

มาตรา 4 บัญญัติว่า “ผู้บริโภคมีสิทธิได้รับความคุ้มครองดังต่อไปนี้

1) สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าและบริการ

2) สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ

3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ

3 ทวิ) สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา

4) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย

ทั้งนี้ตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น ๆ หรือพระราชบัญญัตินี้บัญญัติไว้

ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามความใน มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ประกอบมาตรา 61 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้เห็นว่าผู้บริโภคจะได้รับความคุ้มครองโดยมีสิทธิดังต่อไปนี้ คือ²¹

1) สิทธิในการได้รับข้อมูลที่เป็นความจริง

2) สิทธิร้องเรียนเพื่อให้ได้รับการแก้ไขเยียวยาความเสียหาย

3) สิทธิที่จะรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค

4) สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับ

สินค้าและบริการ

5) สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ

6) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ

7) สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา

8) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย

2.2.2 หลักการของผู้ซื้อในหลัก “ผู้ซื้อต้องระวัง” (Caveat Emptor)

หลักผู้ซื้อต้องระวัง หมายความว่า ผู้ซื้อจะต้องใช้ความระมัดระวังในการตรวจสอบสินค้าที่ซื้อขายในขณะที่รับมอบสินค้านั้น ไม่มีความชำรุดบกพร่อง หากไม่ได้ใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นแล้ว ผู้ซื้อสินค้าได้พบเห็นความชำรุดบกพร่องภายหลัง ผู้ขายย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องดังกล่าว

หลักผู้ซื้อต้องระวังเป็นหลักกฎหมายดั้งเดิม ซึ่งเป็นสุภาษิตกฎหมายที่เขียนเป็นภาษาละติน แนวคิดในการให้ความคุ้มครองผู้บริโภคได้พัฒนาขึ้นอย่างช้า ๆ ภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในสมัยศตวรรษที่ 18 เนื่องจากก่อนหน้านี้สินค้าและบริการต่าง ๆ ที่มีขายในท้องตลาดเป็นสินค้าที่มีขั้นตอนในการผลิตที่ไม่ยุ่งยาก และไม่ได้มีความสลับซับซ้อนดังเช่นในปัจจุบัน จึงทำให้ผู้ซื้อซึ่งเป็นผู้บริโภคจึงสามารถตรวจสอบความชำรุดบกพร่องของสินค้าได้ง่าย ๆ

²¹ กฤษฎีกาศักดิ์ เพชรช่วย. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 20. หน้า 26-28.

ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงได้กลายมาเป็นหลักประการหนึ่งของกฎหมายว่าด้วยการซื้อขาย นั่นคือหลัก “ผู้ซื้อต้องระวัง” (caveat emptor) โดยหากผู้ซื้อไม่ตรวจสอบสินค้าที่จะซื้อขายให้ดี หรือเห็นได้ชัดเจนว่าสินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่อง แต่ก็ยังซื้อสินค้านั้นไป ถือว่าผู้ซื้อนั้นขาดความระมัดระวังเอง ผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบ หลักกฎหมายดังกล่าวปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 473 ที่ว่าผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ซื้อที่อยู่แล้ว ในขณะที่ซื้อขายว่ามีความชำรุดบกพร่องหรือควรจะรู้ได้หากได้ใช้ความระมัดระวังอันจะพึงคาดหมายได้แต่วิญญูชนและความชำรุดบกพร่องนั้นเห็นเป็นประจักษ์ในเวลาส่งมอบสินค้านั้น²²

เมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม กระบวนการผลิตสินค้าต่าง ๆ เริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากมีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิต ผู้ผลิตพยายามลดต้นทุนการผลิตโดยใช้วัตถุดิบที่มีราคาต่ำ และผลิตได้ในปริมาณมาก ๆ เพื่อแข่งขันกับผู้ผลิตรายอื่นและพยายามกระจายสินค้าให้ได้มากที่สุด จึงอาจทำให้สินค้าที่จำหน่ายมีความชำรุดบกพร่องไม่ได้มาตรฐานคุณภาพของสินค้า ผู้บริโภคที่เป็นวิญญูชนจึงไม่สามารถตรวจสอบความชำรุดบกพร่องได้ และอาจได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้า ทำให้ผู้บริโภคอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ²³

ปัญหาดังกล่าวทำให้หลักกฎหมายดั้งเดิมอย่างหลักผู้ซื้อต้องระวังนั้นไม่อาจให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริโภคได้ รัฐจึงเข้ามาแทรกแซงเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริโภคมากขึ้น เหตุดังกล่าวทำให้รัฐเข้ามาคุ้มครองผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น โดยเห็นได้ว่าในทศวรรษที่ 1960 สหรัฐอเมริกาได้มีการประกาศรับรองสิทธิของผู้บริโภคที่สำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) สิทธิที่จะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการอย่างเพียงพอก่อนที่จะซื้อ (Right to be Informed)
- 2) สิทธิที่จะตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการ โดยอิสระ (Right to Choose)
- 3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากสินค้า (Right to Safety)
- 4) สิทธิที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายสินค้าที่ชำรุดบกพร่องหรือไม่มีความปลอดภัย (Right to Compensation)

เมื่อสหรัฐอเมริกาได้ตรากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคขึ้นใช้บังคับเป็นการเฉพาะ ต่อมาประเทศต่าง ๆ ก็ได้มีการตรากฎหมายดังกล่าวขึ้นมาใช้บังคับในเวลาต่อมา รวมถึงประเทศไทยด้วยเช่นกัน สำหรับแนวคิดในการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคมี 2 แนวคิด ได้แก่

²² รัชชิรา ตปนิยนันท์. (2552). *มาตรการคุ้มครองผู้บริโภคที่ได้รับอันตรายจากสินค้า : ศึกษากรณีการเรียกร้องค่าเสียหายและค่าสินไหมทดแทนจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 26.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

แนวคิดแรกเห็นว่าการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของการค้าที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Trade Practices) ซึ่งถือว่าการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่กำกับการแข่งขันทางการค้า เช่น เครือรัฐออสเตรเลีย

แนวคิดที่สองเห็นว่าการคุ้มครองผู้บริโภคต้องใช้มาตรการเฉพาะซึ่งแยกออกมาเป็นกฎหมายอีกฉบับหนึ่งต่างหาก เช่น สหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และประเทศไทย

การคุ้มครองผู้บริโภคไม่ว่าจะเป็นแนวคิดแบบใดหรือของประเทศใดก็ตามจะมีลักษณะที่สำคัญเหมือนกัน 2 ประการ คือ การผลัดภาระการพิสูจน์ (Onus of Proof) ในเรื่องทางเทคนิคให้แก่ผู้ผลิตหรือผู้ขายสินค้า โดยผู้บริโภคมีหน้าที่พิสูจน์เพียงว่า ตนได้รับความเสียหายจากสินค้าที่ซื้อมาบริโภคหรือไม่ปลอดภัยอย่างไรเท่านั้น และการให้รัฐมีอำนาจดำเนินคดีแทนผู้บริโภค²⁴

สำหรับมาตรการในการคุ้มครองผู้บริโภคแบ่งออกได้เป็น 2 มาตรการ คือ มาตรการก่อนที่สินค้าจะเข้าสู่ตลาด (Pre-market Control Measure) กับมาตรการหลังจากที่สินค้าเข้าสู่ตลาดแล้ว (Post-market Control Measure)

มาตรการคุ้มครองผู้บริโภคมีความสำคัญต่อการค้าระหว่างประเทศเพราะทำให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อถือในสินค้า และเนื่องจากการซื้อขายที่ไร้พรมแดนเช่นในปัจจุบันมีการซื้อขายกันอย่างกว้างขวางทำให้มาตรการคุ้มครองผู้บริโภคมีความสำคัญมากขึ้น ทั้งยังเป็นที่ยอมรับกันในระดับโลกว่า ผู้บริโภคจะได้รับความมั่นใจในคุณภาพของสินค้าที่ผลิตขึ้น อันเป็นผลดีต่อภาคการผลิต และศักยภาพในการแข่งขันของประเทศโดยตรง ซึ่งในบางประเทศ อย่างเช่น เครือรัฐออสเตรเลียมีการห้ามส่งสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐาน หรือไม่ปลอดภัยออกไปขายให้แก่ต่างประเทศด้วย ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้บริโภคในประเทศ และเป็นการช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในทางอ้อมด้วย²⁵

2.3 ทฤษฎีทางกฎหมายเกี่ยวกับการทำสัญญา และการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค

2.3.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการทำสัญญา

ในการทำสัญญามีหลักหรือทฤษฎีที่สำคัญที่ต้องพิจารณา ได้แก่ หลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) และหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา (The Autonomy of the Will or Private Autonomy) เนื่องจากในการทำสัญญา คู่สัญญามีเสรีภาพที่จะตกลงทำสัญญากันอย่างไรก็ได้ ตราบเท่าที่ข้อตกลงนั้น ไม่มีกฎหมายห้ามมิให้กระทำได้ แต่อย่างไรก็ตาม ในการทำ

²⁴ วัชชีรา ตปนิชนันท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 22. หน้า 27.

²⁵ วัชชีรา ตปนิชนันท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 22. หน้า 28.

สัญญาบางประเภท กฎหมายก็ได้เข้ามากำหนดให้คู่สัญญาจะต้องปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนด ดังนั้น จึงเห็นควรที่จะต้องพิจารณาถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำสัญญา ดังนี้

2.3.1.1 ทฤษฎีความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา (Principle of Autonomy of Will)

ทฤษฎีว่าด้วยหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา เป็นทฤษฎีที่เน้นการแสดงเจตนาของคู่สัญญาที่จะเข้าทำสัญญาระหว่างกัน โดยบุคคลทุกคนมีอิสระในการที่จะแสดงเจตนาผูกพันตนเองกับคู่สัญญาอีกฝ่าย โดยใช้เจตนาเป็นเครื่องมือในการก่อให้เกิดสัญญา ซึ่งตามหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 ทฤษฎี คือ²⁶

1) ทฤษฎีเจตนา (Will Theory) ถือเอาเจตนาภายใน กล่าวคือ การก่อให้เกิดและผลของสัญญาขึ้นอยู่กับเจตนาที่คู่สัญญามีอยู่โดยแท้จริงภายใน มิใช่เจตนาที่แสดงออกมาภายนอกเท่านั้น ตามทฤษฎีนี้จะยอมรับหลักเรื่องการแสดงออกซึ่งเจตนา ในกรณีที่ไม่สามารถพิสูจน์ถึงเจตนาที่แท้จริงได้เท่านั้น เป็นทฤษฎีที่มุ่งคุ้มครองผู้แสดงเจตนา

2) ทฤษฎีการแสดงเจตนา (Declaration Theory) ถือเอาเจตนาที่แสดงออกมาภายนอก เนื่องจากไม่มีผู้ใดสามารถล่วงรู้เจตนาภายในของผู้แสดงเจตนาได้ โดยสัญญาถูกพิจารณาว่าเป็นข้อเท็จจริงทางสังคมซึ่งต้องให้ความมั่นคงที่ดีที่สุดแก่บุคคลที่รู้หรือเห็นได้เฉพาะที่แสดงออกมาเท่านั้น เป็นทฤษฎีที่มุ่งคุ้มครองบุคคลภายนอกผู้รับการแสดงเจตนา

ทฤษฎีหลักเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาเป็นเครื่องมือในการก่อให้เกิดสัญญาที่มีผลบังคับระหว่างคู่สัญญาโดยการแสดงเจตนาของคู่สัญญาเอง ทั้งนี้เพราะกฎหมายที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมในอันที่จะปรับกับปัญหาหลายกรณีที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอีกว่าควรจะให้เอกชนมีความคิดริเริ่มในการกำหนดและบังคับตามสิทธิของพวกเขา หลักเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาเป็น “ทฤษฎี” ที่พบอยู่ในระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) มากกว่าในระบบจารีตประเพณี (Common Law) ระบบประมวลกฎหมายยอมรับทฤษฎีเรื่องความยินยอมในสัญญาดังจะเห็นได้จากภาษิตกฎหมายที่ว่า “สัญญาที่มีผลสมบูรณ์ย่อมมีผลบังคับ” หรือ “สัญญาต้องเป็นสัญญา” (Pacta Sunt Servanda) ความเห็นนี้ตรงกับหลักกฎหมายที่ว่า “สัญญาจะก่อให้เกิดหนี้ทางกฎหมายได้ต้องมาจากความยินยอมของคู่กรณี และกฎหมายก็มีหน้าที่ในอันที่จะบังคับให้เป็นไปตามเจตนาของคู่กรณี” กล่าวโดยสรุปหลักดังกล่าว

²⁶ วุฒิชัย ศรีตะลหฤทัย. (2554). *การคุ้มครองผู้บริโภคเกี่ยวกับมาตรการตรวจสอบความปลอดภัยของสินค้าประเภทรถยนต์ก่อนนำออกสู่ตลาด*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 18-19.

ข้างต้นนี้มีหลักเกณฑ์ว่า “บุคคลต้องมีอิสระในการทำสัญญาตามที่เขาต้องการโดยปราศจากแทรกแซง”²⁷

2.3.1.2 ทฤษฎีหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract)

ทฤษฎีหลักเสรีภาพในการทำสัญญา ถือเป็นนโยบายทางกฎหมาย (Legal Policy) ที่คู่สัญญามีเสรีภาพในการทำสัญญาได้ตามที่เขาต้องการ โดยจะถูกจำกัดได้ก็แต่โดยความสมัครใจของตนเองเท่านั้น เป็นหลักที่ให้เสรีภาพอย่างแท้จริงแก่คู่สัญญาในการที่จะกำหนดชนิด แบบ และเนื้อหาของสัญญา และขณะเดียวกันก็เป็นการจำกัดขอบเขตการแทรกแซงของรัฐในการทำสัญญาของคู่กรณีให้อยู่ในวงที่จำกัดที่สุด แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้เหมาะสมกับคู่สัญญาที่มีสถานะทางสังคมและอำนาจในการต่อรองที่เท่าเทียมกัน จึงทำให้ทฤษฎีหลักเสรีภาพในการทำสัญญาเป็นอุปสรรคต่อการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค ประกอบกับมีข้อเท็จจริงอยู่ 3 ประการที่เป็นเหตุผลสำคัญในการทำลายเสรีภาพในการทำสัญญาตามกฎหมายสัญญาคลาสสิก

ประการแรก คือ การเกิดขึ้นและการใช้แบบสัญญามาตรฐานอย่างกว้างขวาง

ประการที่สอง คือ การเสื่อมสลายของหลักความมีอิสระในการเลือกและแสดงเจตนาในกฎหมายลักษณะนี้

ประการที่สาม คือ การปรากฏขึ้นของคู่สัญญาที่เป็นผู้บริโภค

ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงต้องเข้ามาแทรกแซงโดยการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคขึ้นมาเพื่อคุ้มครองบุคคลที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่า โดยการกระทำเช่นนี้เป็นการคำนึงถึงสถานะของบุคคล (status of a person)²⁸

ดังนั้น ทั้งสองทฤษฎีดังกล่าว เป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับสังคมในสมัยก่อนที่การซื้อขายสินค้าไม่ได้มีความสลับซับซ้อน แต่ในปัจจุบันเมื่อสภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการผลิตมีความเจริญก้าวหน้า หากนำหลักทฤษฎีทั้งสองมาปรับใช้ก็จะไม่สามารถให้ความคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม เนื่องจากตามหลักทฤษฎีความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา คู่สัญญาจะต้องมีอิสระในการที่จะเข้าทำสัญญาโดยปราศจากการแทรกแซงจากรัฐ แม้ว่าจะมีคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบก็ตาม

2.3.2 ทฤษฎีกฎหมายที่นำมาใช้เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค

การคุ้มครองผู้บริโภคเกิดขึ้นจากการที่สภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมพัฒนาขึ้น ทำให้สังคมได้กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มีกระบวนการผลิตที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมาก และสินค้าบาง

²⁷ วุฒิชัย ศรีตะสละหฤทัย, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 26, หน้า 19.

²⁸ วุฒิชัย ศรีตะสละหฤทัย, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 26, หน้า 19-20.

ชนิดก็ต้องอาศัยความรู้จากบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการผลิต จึงทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถทราบหรือตรวจสอบสินค้าได้ ผู้ประกอบการจึงมีฐานะทางเศรษฐกิจและอำนาจในการต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกับผู้บริโภค ผู้บริโภคจึงเป็นฝ่ายเสียเปรียบเนื่องจากกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาต่างอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของคู่สัญญา จึงไม่อาจคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างเพียงพอ ดังนั้น เพื่อให้ผู้ประกอบการกับผู้บริโภคมีอำนาจต่อรองอย่างเท่าเทียมกัน จากพัฒนาการและแนวคิดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงทำให้เกิดทฤษฎีกฎหมายเพื่อนำมาใช้ในการคุ้มครองผู้บริโภค ดังนี้

2.3.2.1 ทฤษฎีความรับผิดชอบในทางสัญญา

ความรับผิดชอบทางสัญญา หมายถึง เป็นความตกลงที่เกิดจากคู่กรณี ได้แสดงเจตนาต่อกันว่า จะปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ตกลงกันไว้ จึงก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่สัญญา ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงย่อมจะต้องรับผิดชอบ (Responsa Bilite Contractuelle) โดยความรับผิดชอบทางสัญญาจากหลักที่ว่าผู้ขายต้องรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของทรัพย์สินที่ขายเป็นหลักกฎหมายที่ยอมรับกันทั่วโลก และเป็นหลักกฎหมายที่มีความสำคัญต่อการค้าทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างยิ่ง ซึ่งความรับผิดชอบในทางสัญญาตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักกฎหมายสองประการประกอบกัน คือ หลักว่าด้วยความรับผิดชอบในคำรับประกันสินค้า (Warranty) และ หลักว่าด้วยความสัมพันธ์ในทางสัญญา (Privity of Contract) รายละเอียดดังนี้

1) หลักว่าด้วยความรับผิดชอบในคำรับประกันสินค้า (Warranty)

ความรับผิดชอบอันเกิดจากสินค้าที่มีความชำรุดบกพร่องนั้น ซึ่งเป็นความรับผิดชอบในทางสัญญาซื้อขาย เป็นกรณีที่ผู้ขายได้ให้คำรับรองแก่ผู้ซื้อว่าผู้ขายจะเป็นฝ่ายรับผิดชอบ หากมีความบกพร่องอันเกิดจากตัวสินค้านั้น ๆ จึงอาจเรียกความรับผิดชอบในกรณีนี้ได้อีกอย่างหนึ่งว่า ความรับผิดชอบในคำรับประกัน (Warranty) ซึ่งตามคำอธิบายของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. วิษณุ เครืองาม เห็นว่า หลักความรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 472 ถึง มาตรา 474 ของประเทศไทย ก็คือหลักการรับประกัน (Warranty) ตามกฎหมายของต่างประเทศ โดยคำรับประกันนี้ หมายถึง ข้อความใด ๆ ที่แสดงถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสินค้าโดยผู้ขาย ซึ่งผู้ขายรับประกันว่าสินค้านั้นมีคุณสมบัติและข้อเท็จจริงเป็นไปตามที่ได้แสดงไว้ และยืนยันว่าหากข้อเท็จจริงไม่เป็นไปตามคำรับประกันแล้ว ผู้ขายยินยอมรับผิดชอบต่อผู้ซื้อ ซึ่งความรับผิดชอบตามคำรับประกันในทางกฎหมายนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความรับผิดชอบอันเกิดจากการรับประกันโดยชัดแจ้ง (Express Warranty) และความรับผิดชอบอันเกิดจากการรับประกันโดยปริยาย (Implied Warranty) ดังนี้²⁹

²⁹ วัชรรา ตปนียนันท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 22. หน้า 19.

1.1) ความรับผิดชอบที่เกิดจากการรับประกันโดยชัดแจ้ง (Express Warranty)

ความรับผิดชอบที่เกิดจากการรับประกันโดยชัดแจ้ง หมายถึง คำรับรองหรือ คำรับประกันที่ผู้ขายหรือผู้ผลิตสินค้าได้แสดงออกอย่างชัดแจ้งในสัญญา ซึ่งอาจแสดงด้วยวาจา หรือลายลักษณ์อักษร อันเป็นการรับประกันของผู้ขายหรือผู้ผลิต ที่แสดงต่อผู้ซื้อไม่ว่าจะเป็นการ แสดงด้วยวิธีการโฆษณา หรือวิธีอื่นใด และถ้าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมิได้เป็นไปตามที่แสดงไว้ โดย ผู้ซื้อหลงเชื่อและทำให้ผู้ซื้อได้รับความเสียหาย ผู้ซื้อย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายโดยตรงได้ จากผู้ขายตามสัญญาการรับประกันที่ผู้ขายให้กับผู้ซื้อซึ่งเป็นคู่สัญญา โดยตรง (Immediate Buyer) นี้ เป็นการรับประกันโดยชัดแจ้งของผู้ขายที่ให้แก่ผู้ซื้อซึ่งเป็นผู้ทำสัญญา โดยเกิดขึ้นเมื่อผู้ขายได้ให้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคุณภาพสินค้าซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของการตกลงไม่ว่าจะเป็นการให้ ข้อเท็จจริงด้วยวิธีการใดก็ตาม การรับประกันของผู้ขายนั้นไม่มีรูปแบบและไม่จำเป็นต้องมีข้อความ ว่า รับประกัน (Warranty) หรือคำรับรอง (Guarantee) แต่ต้องมีใช้สิ่งที่อยู่ภายในใจของผู้ขายที่ ไม่ได้แสดงออกมา อย่างไรก็ตามต้องเป็นการยืนยันข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวสินค้า โดยคำยืนยัน ดังกล่าวถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสัญญา แต่ถ้าเพียงแต่ยืนยันถึงคุณค่าหรือเพียงแต่แสดงความเห็น หรือคำแนะนำไม่ถือว่าเป็นคำรับประกัน³⁰

1.2) ความรับผิดชอบที่เกิดจากการรับประกันโดยปริยาย (Implied Warranty)

ความรับผิดชอบที่เกิดจากการรับประกันโดยปริยาย หมายถึง คำรับรองหรือ คำรับประกันที่ผู้ขายหรือผู้ผลิตสินค้ามีต่อผู้ซื้อ แต่ไม่ได้แสดงออกโดยชัดแจ้ง หากแต่เป็นการ รับประกันที่มีกฎหมายรับรองและสร้างภาระความรับผิดชอบให้แก่ผู้ขายหรือผู้ผลิตสินค้าว่าได้ รับประกันไว้เช่นนั้น แม้ว่าตามความเป็นจริงแล้ว ผู้ขายหรือผู้ผลิตสินค้าอาจไม่ได้ให้สัญญาหรือ รับประกันก็ตาม กล่าวคือ การรับประกันโดยปริยายย่อมมีอยู่แม้ผู้ขายจะมีได้ตกลงด้วยก็ตามเพราะ กฎหมายกำหนดให้ต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องหรือความเสียหายจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยนั้น เช่น การรับประกันในเรื่องกรรมสิทธิ์ (Warrant of Title) ที่แม้จะ ไม่มีการตกลงในสัญญาอย่าง ชัดแจ้งว่าทรัพย์สินที่ซื้อขายจะต้องเป็นของผู้ขายก็ตาม กรณีนี้กฎหมายก็ถือว่าผู้ขายได้ให้คำรับประกัน ต่อผู้ซื้อแล้วว่าทรัพย์สินที่ขายนั้นตนเองเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ดังนั้นหากผู้ซื้อไม่สามารถที่จะใช้ ประโยชน์จากทรัพย์สินที่ซื้อขายอันมีสาเหตุมาจากการรอนสิทธิ โดยมีผู้อื่นมาอ้างความเป็นเจ้าของ เนื้อทรัพย์สินที่ซื้อขายแล้ว ผู้ขายจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อผู้ซื้อ เรื่องการรับประกันภาระติดพัน (Warranty Against Encumbrances) โดยผู้ขายรับรองว่าตนมีสิทธิที่จะ โอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้ซื้อ

³⁰ วรพจน์ เผือกแก้ว. (2561). *ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสินค้าไม่ปลอดภัย : ศึกษากรณีการเยียวยาความเสียหาย จากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีปทุม. หน้า 10.

หากโอนไม่ได้ผู้ขายยินยอมรับผิดชอบทุกประการ เรื่องการรับประกันการใช้สอยสินค้าให้สมประโยชน์ตามความมุ่งหมายโดยเฉพาะ (Warrant of Fitness for a Particular Purpose) และการรับประกันเรื่องการใช้สอยสินค้าสมประโยชน์ตามวิสัยของการใช้ทั่ว ๆ ไป (Warranty of Merchantability)³¹

ตัวอย่างเช่น กรณีนางสาวเดือนเพ็ญ ศิลาเกตุ ได้ซื้อรถยนต์ยี่ห้อฮอนด้า รุ่นซีอาร์วี หมายเลขทะเบียน รุ5286 กรุงเทพมหานคร จากบริษัทฮอนด้า ออโตโมบิล (ประเทศไทย) จำกัด โดยได้มีการทบทวนประจักษ์เนื่องจากคุณภาพของรถยนต์มิได้เป็นไปตามที่ได้โฆษณาไว้ต้องซ่อมแซมบ่อยครั้ง ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคได้ดำเนินการเรียกคู่กรณีมาไกล่เกลี่ย ผลการเจรจาไกล่เกลี่ยสามารถตกลงกันได้ คือ บริษัทฮอนด้า ออโตโมบิล (ประเทศไทย) จำกัด ยินดีรับซื้อรถยนต์ดังกล่าวคืนจากนางสาวเดือนเพ็ญ ศิลาเกตุ เป็นการเฉพาะราย ซึ่งมีข้อสังเกตว่าก่อนที่บริษัทฮอนด้า ออโตโมบิล (ประเทศไทย) จำกัด จะได้เจรจาทกลงกับนางสาวเดือนเพ็ญนั้น ได้มีการเจรจาระหว่างกันหลายครั้งแต่ไม่สามารถตกลงกันได้ นางสาวเดือนเพ็ญจึงได้ทบทวนรถยนต์ฮอนด้าคันดังกล่าว การกระทำดังกล่าวได้สร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์รถยนต์ฮอนด้าไปทั่วโลก ด้วยเหตุผลนี้จึงทำให้การไกล่เกลี่ยระหว่างบริษัทฮอนด้า ออโตโมบิล (ประเทศไทย) จำกัด กับนางสาวเดือนเพ็ญ สามารถตกลงกันได้ มิฉะนั้นภาพลักษณ์ของบริษัทที่ขายรถยนต์ฮอนด้าอาจจะเสียหายไปมากกว่านี้ก็ได้ จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่าหากมีการตกลงกันว่าจะซื้อรถยนต์โดยมีคุณสมบัติอย่างใดแล้วไม่ปฏิบัติตามที่ได้ตกลงกันนั้น ถือว่าผู้ประกอบการหรือผู้ผลิตผิดสัญญา จะต้องรับผิดชอบหากมีความเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการที่ผิดสัญญานั้น³²

2) หลักว่าด้วยความสัมพันธ์ทางสัญญา (Privity of Contract)

หลักเกณฑ์ที่สำคัญของหลักความรับผิดชอบในทางสัญญาเกิดขึ้นจากหลักความสัมพันธ์ของคู่สัญญา (Privity of Contract) ที่มีผลเฉพาะคู่สัญญาเท่านั้น บุคคลอื่นที่ไม่มีคู่สัญญาย่อมไม่สามารถที่จะเรียกร้องให้รับผิดชอบกันได้ ความรับผิดชอบในทางสัญญาจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาที่ได้ให้ไว้ต่อกัน หรือผู้ขายได้ผิดคำสัญญาตามที่ได้รับประกันคุณภาพสินค้าไว้ ดังนั้น ผู้บริโภคสินค้าที่ได้รับความเสียหายจากสินค้ามีความชำรุดบกพร่องจะต้องเป็นผู้บริโภคที่เป็นคู่สัญญากับผู้ขายสินค้าจึงจะทำการดำเนินคดีต่อผู้ขายได้ตามหลักความสัมพันธ์ทางสัญญา แต่โดยทั่ว ๆ ไป ผู้บริโภคสินค้าอาจจะไม่ใช่คู่สัญญาที่ได้ทำการซื้อขาย

³¹ วรพจน์ เพ็ญแก้ว. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 10-11.

³² วชิรา ดปนิยน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 22. หน้า 16.

สินค้า จึงทำให้ไม่มีความสัมพันธ์ในทางสัญญากับผู้ขายหรือผู้ผลิตสินค้า ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายจึงไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายตามหลักสัญญา³³

ดังนั้น เมื่อผู้บริโภคไม่ได้เป็นคู่สัญญากับผู้ประกอบการธุรกิจ ผู้บริโภคจึงไม่มีนิติสัมพันธ์กับผู้ประกอบการธุรกิจ ทำให้ไม่อาจฟ้องร้องตามมูลหนี้สัญญาได้ แต่อย่างไรก็ตามการที่ผู้ประกอบการได้ขายสินค้าที่มีความชำรุดบกพร่องแล้วก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้บริโภค ถือได้ว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อผู้บริโภค ผู้บริโภคจึงสามารถฟ้องร้องให้ผู้ประกอบการรับผิดชอบใช้ความเสียหายได้

2.3.2.2 ทฤษฎีความรับผิดในทางละเมิด

การให้ความคุ้มครองผู้บริโภคตามกฎหมายละเมิด (Tort Liability) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายพื้นฐานที่ให้ความคุ้มครองผู้บริโภคจากความเสียหายอย่างใด ๆ อันเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของบุคคลอื่น โดยไม่คำนึงว่าผู้เสียหายนั้นได้มีนิติสัมพันธ์กับผู้ก่อความเสียหายมาก่อนหรือไม่ อันเป็นจุดต่างกับหลักความรับผิดในทางสัญญาที่ผู้เสียหาย ซึ่งในกรณีซื้อรถยนต์ ผู้ซื้อที่จะต้องมีการเข้าทำสัญญาซื้อขายกับผู้ขายเสียก่อน จึงจะได้รับความคุ้มครองหากมีกรณีผิดสัญญาเกิดขึ้น โดยการคุ้มครองความเสียหายอันเกิดจากการบริโภคสินค้าหรือใช้บริการนั้นมีทฤษฎีมูลเหตุความรับผิดทางละเมิดอยู่ 2 ประการ คือ³⁴

1) ทฤษฎีรับภัย (Theory of Risk)

ทฤษฎีนี้มุ่งหมายให้ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต้องชดเชยค่าเสียหาย โดยไม่คำนึงว่าผู้กระทำละเมิดจะต้องกระทำความผิดด้วย เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นและรู้ว่าผู้ใดเป็นผู้ก่อขึ้น ก็ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำละเมิดไม่ว่าการกระทำนั้นผิดหรือถูก เพราะถือว่าเมื่อกระทำการใด ๆ แล้วย่อมเป็นการเสี่ยงภัยอย่างหนึ่ง แม้ผลจะออกมาดีหรือร้าย ผู้กระทำก็ต้องรับผลแห่งการเสี่ยงภัยนั้นหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นความรับผิดโดยปราศจากการกระทำ³⁵

2) ทฤษฎีความรับผิด (Theory of Fault)

ทฤษฎีนี้ได้พัฒนาขึ้นมาภายหลัง และเริ่มได้รับการยอมรับในปลายศตวรรษที่ 19 ที่มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตทำให้เกิดความเสียหายในสังคมมากยิ่งขึ้น ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายจะได้รับการเยียวยาก็ต่อเมื่อสามารถพิสูจน์ได้ว่ามีผู้ประกอบการได้กระทำความผิด จึงทำให้ความรับผิดตามทฤษฎีรับภัยนั้นไม่เป็นธรรมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

³³ วชิรรา ตปนิยนันท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 22. หน้า 20.

³⁴ นवलกมล ยูณะสุนทร. (2560). การคุ้มครองผู้บริโภคกรณีการปล่อยมลพิษในรถยนต์ไม่เป็นไปตามมาตรฐานบังคับ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 74.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

อุตสาหกรรมและธุรกิจของผู้ประกอบการที่ต้องรับผิดชอบแม้ปราศจากความผิดก็ตาม โดยทฤษฎีความรับผิดชอบได้วางหลักว่า ผู้ประกอบการจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากการบริโภคสินค้าหรือบริการต่อเมื่อมีส่วนผิดในการผลิตหรือจำหน่ายสินค้าหรือบริการ และต้องกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ และถือว่าผู้ประกอบการมีหน้าที่ต้องระวัง (Duty to Take Care) ในการผลิตหรือจำหน่ายสินค้าและบริการให้เป็นไปตามมาตรฐาน หากเป็นสินค้าที่อาจก่อให้เกิดอันตราย ผู้ประกอบการก็มีหน้าที่เพิ่มเติมในการให้คำแนะนำการใช้สินค้า รวมถึงกำหนดคำเตือนการใช้สินค้าหรือบริการ³⁶

อย่างไรก็ตาม เมื่อสภาพสังคมได้มีความเจริญก้าวหน้า มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในกระบวนการผลิตสินค้า ทำให้การกำหนดความรับผิดชอบตามหลักทฤษฎีรับภัย และทฤษฎีความรับผิดชอบที่ได้กล่าวข้างต้น ไม่สามารถคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นบุคคลธรรมดาได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ผู้ประกอบการที่เป็นผู้ขายสินค้าย่อมมีความเชี่ยวชาญและทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสินค้าที่ตนได้จำหน่าย จึงได้เปรียบผู้บริโภค นำไปสู่แนวความคิดความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด ที่นำมาขยายความเพื่อให้ผู้ประกอบการจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น แม้จะมีได้กระทำความผิด ทำให้ผู้บริโภคได้รับความคุ้มครองเมื่อได้รับความเสียหาย

ความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด (Strict Liability) คือ เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากหลักความรับผิดชอบในเรื่องละเมิด ที่กำหนดให้ผู้ที่ทำให้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น จะต้องรับผิดชอบจากการกระทำดังกล่าว แต่ในขณะที่ความรับผิดชอบโดยเคร่งครัดนั้น ได้พัฒนาขึ้นเพื่อขยายความคุ้มครองแก่ผู้บริโภค โดยกฎหมายได้กำหนดความรับผิดบางประเภทให้ต้องรับผิดชอบแม้ไม่ได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อ เช่น ความเสียหายที่เกิดจากยานพาหนะที่เดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล ความเสียหายที่เกิดจากสินค้าไม่ปลอดภัย ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงมีหน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวังมิให้การกระทำของตนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตราย หรือเกิดความเสียหาย และเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นผู้กระทำจะถูกกฎหมายสันนิษฐานให้ต้องรับผิดชอบ โดยกฎหมายกำหนดให้ผู้ประกอบการซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสินค้าที่ตนจำหน่าย ตลอดจนเป็นผู้ที่ได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจ เป็นผู้ที่มิภาระหน้าที่ในการพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นตนไม่ได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ จึงทำให้ผู้บริโภคได้รับความคุ้มครองมากยิ่งขึ้น³⁷

ทฤษฎีความรับผิดในทางละเมิด และความรับผิดทางสัญญา ทั้งสองทฤษฎีอาศัยสถานะระหว่างผู้บริโภคและผู้ขายเป็นเกณฑ์การพิจารณาความรับผิด โดยผู้บริโภคที่เป็นคู่สัญญา

³⁶ นवलกมล ยูณะสุนทร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 34. หน้า 75.

³⁷ นवलกมล ยูณะสุนทร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 34. หน้า 76.

กับผู้ชายโดยตรงสามารถเรียกร้องให้ผู้ชายรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าผู้บริโภคที่ไม่ได้เป็นผู้สัญญาได้บริโภคสินค้าหรือบริการแล้วได้รับความเสียหาย จะไม่สามารถฟ้องร้องดำเนินคดีให้ผู้ชายรับผิดชอบได้เนื่องจากไม่มีนิติสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคกับผู้ชาย ทำให้ผู้ชายสามารถปิดความรับผิดชอบได้ ผู้บริโภคจึงไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ผู้บริโภคสามารถฟ้องร้องผู้ชายได้ตาม พระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 กำหนดความรับผิดในผลิตภัณฑ์ (Product Liability) ต่อความเสียหายในชีวิต ร่างกาย สุขอนามัย จิตใจหรือทรัพย์สิน แต่ไม่รวมถึงความเสียหายต่อตัวสินค้าไม่ปลอดภัยนั่นเอง ซึ่งเป็นความรับผิดในความเสียหายที่เกิดจากการบริโภคหรือใช้สินค้าที่มีความบกพร่องในการผลิต หรือความผิดปกติของสินค้า กำหนดความรับผิดครอบคลุมถึงความรับผิดของผู้ประกอบการซึ่งหมายความรวมถึง ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง ผู้ค้าปลีก เป็นต้น โดยพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้ผู้ชายเป็นผู้มีภาระพิสูจน์ เพราะที่สินค้าในปัจจุบันมีกระบวนการผลิตที่สลับซับซ้อน ผู้บริโภคซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาข่อมไม่อาจเข้าใจได้ ดังนั้น เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคที่มักเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการนำสืบถึงข้อเท็จจริง จึงได้กำหนดให้ผู้ชายเป็นผู้มีภาระในการพิสูจน์ โดยจะต้องพิสูจน์ว่าสินค้านั้นไม่มีความบกพร่องในการผลิต ออกแบบ การไม่กำหนดวิธีใช้ วิธีเก็บรักษา คำเตือน หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสินค้า หรือกำหนดไว้แต่ไม่ถูกต้องหรือไม่ชัดเจน โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังได้นำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict liability) มาปรับใช้กับกรณีการพิสูจน์ความรับผิด ทำให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายจากการใช้สินค้าที่ไม่ปลอดภัยไม่ต้องพิสูจน์ถึงความไม่ปลอดภัยของสินค้า เพียงแต่แสดงให้เห็นว่าความเสียหายได้เกิดขึ้นจากการที่ผู้บริโภคได้ใช้สินค้าเท่านั้น นอกจากนี้ยังกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages) ให้ไม่เกินสองเท่าของค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริง โดยศาลจะคำนึงถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ เช่น ความร้ายแรงของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ การที่ผู้ประกอบการรู้ถึงความไม่ปลอดภัยของสินค้า ระยะเวลาที่ผู้ประกอบการปกปิดความไม่ปลอดภัยของสินค้า การดำเนินการของผู้ประกอบการเมื่อทราบว่าสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ไม่ปลอดภัย ผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการได้รับ สถานะทางการเงินของผู้ประกอบการ การที่ผู้ประกอบการได้บรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ตลอดจนการที่ผู้เสียหายมีส่วนในการก่อให้เกิดความเสียหายด้วย³⁸

³⁸ นวตกมล ชูตะสุนทร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 34. หน้า 77.